

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Філологічний факультет
Кафедра загального та прикладного мовознавства

Завідувач кафедри

Володимир ГУТОРОВ
(підпис) (ініціали, прізвище)
“ ” 2023 р.

**Гендерні стереотипи в українській мовній свідомості (на основі концепту
«РОДИНА»)**

Кваліфікаційна робота
студента(-ки) 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.10 прикладна лінгвістика
освітньо-професійної програми
«Прикладна лінгвістика та англійська мова»
Гуркіної Анастасії Юріївни

Керівник
Дубовик Наталія Миколаївна,
канд. філол. наук, доцент,
доцент закладу вищої освіти
кафедри загального та прикладного
мовознавства

Оцінка
за національною шкалою _____

Кількість балів: _____

Голова комісії

Ігор ЧОРНИЙ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДГРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ «РОДИНА»	5
1.1. Родина та сім'я в українському дискурсі	5
1.2. Символи української родини	6
1.3. Термін «гендер» як фундамент для появи нового наукового напрямку ...	9
1.4. Особливості вивчення гендеру в мові.....	10
1.5. Базові знання про гендерні стереотипи	13
1.6. Дослідження проблеми гендерних стереотипів в Україні.....	15
1.7. Родина – гартувальня гендерних стереотипів.....	17
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	22
2.1 Вільний асоціативний експеримент у лінгвістиці	22
2.2 Вільний асоціативний експеримент на основі концепту «родина»	25
2.3 Аналіз ВАЕ.	27
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42

ВСТУП

Проблематика гендерних стереотипів є актуальною для сучасного українського мовознавства через безперервний процес розвитку суспільства та поступову відмову від традиційних переконань та вірувань, які були нав'язані системою патріархату. Першою групою, що відповідає за насаджування певних уявлень про людей, їхній вигляд, поведінку та норми спілкування, є родина. Гендерні стереотипи засновуються на гендерних ролях, які зазвичай чітко окреслені в рамках родини.

Метою цієї роботи є дослідження гендерних стереотипів, пов'язаних з концептом «родина», серед студентства на основі вільного асоціативного експерименту. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: здійснити аналіз вже наявних робіт з гендерної лінгвістики та опитувань щодо соціальних ролей, і завдяки вільному асоціативному експерименту дослідити, наскільки стереотипним є мислення сучасної молоді.

Об'єктом дослідження є стереотипи щодо чоловіків та жінок в свідомості українців.

Предмет дослідження – це гендерні стереотипи, пов'язані із складовими концепту «родина».

Основними методами дослідження є аналітичний, завдяки якому було встановлено зв'язок між набором певних упереджень та вихованням дитини у родині. Для того, щоб мати уявлення про вплив стереотипів на жінок та чоловіків, був застосований порівняльний метод. Як базовий застосовано метод вільних асоціацій, який доповнюють описовий, кількісний, порівняльний методи.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше вивчено частину мовної картини світу студентства, пов'язану із родинними образами та їх стереотипністю, а також порівняно особливості сприйняття жінками та чоловіками сімейних ролей.

Положення та висновки роботи можуть стати основою подальших наукових студій із психолінгвістики та соціології.

Теоретико-методологічною основою роботи є праці українських і зарубіжних мовознавців (Дж. Коутс [Коутс, 1986], Г. Корбетт [Корбетт, 2013], П. Екерт [Екерт, 2013], С. МакКоннелл-Джинет [МакКоннелл-Джинет, 2013], П. Фішман [Фішман, 1978], І. Гоффман [Гоффман, 1977], Д. Мані [Мані, 1955], О. Єсперсен [Єсперсен, 1922], Р. Лакофф [Лакофф, 1973], Ф. Маунтер [Маунтер, 1913], Е. Оуклей [Оуклей, 1972], С. Ромейн [Ромейн, 2000], Г. Рубін [Рубін, 1975], Д. Спендер [Спендер, 1980], Р. Столлер [Столлер, 1968], Д. Таннен [Таннен, 1993], Р. Унгер [Унгер, 1979], Дж. Вуд [Вуд, 2018], Л. Андрушко [Андрушко, 2012], А. Архангельська [Архангельська, 2010], О. Бессонова [Бессонова, 2002], Г. Беленька [Беленька, 2015], К. Близнюк [Близнюк, 2019], Н. Галунова [Галунова, 2015], О. Глущенко [Глущенко, 2007], Н. Гоца [Гоца, 2013], О. Денисевич [Денисевич, 2010], І. Живіцька [Живіцька, 2010], В. Калько [Калько, 2013], Ю. Кекало [Кекало, 2020], В. Кононенко [Кононенко, 2004], Є. Корнєлаєва [Корнєлаєва, 2018], Т. Космеда [Космеда, 2014], К. Красовська [Красовська, 2009], С. Куранова [Куранова, 2012], Ю. Макарець [Макарець, 2013], О. Маркова [Маркова, 2018], А. Мартинюк [Мартинюк, 2003; Мартинюк, 2004], Т. Марценюк [Марценюк, 2017], Ю. Маслова [Маслова, 2015], І. Мирошніченко [Мирошніченко, 2018], О. Пода [Пода, 2008], Я. Пузиренко [Пузиренко, 2000], Т. Семашко [Семашко, 2010], А. Середницька [Середницька, 2016], О. Скобнікова [Скобнікова, 2017], Слінчук [Слінчук, 2004], Л. Ставицька [Ставицька, 2008; Ставицька, 2004], Е. Степанова [Степанова, 2017], Т. Сукаленко [Сукаленко, 2011], О. Тараненко [Тараненко, 2005], М. Філон [Філон, 2015], Т. Халанчук [Халанчук, 2010], О. Черненко [Черненко, 2020], О. Чуєшкова [Чуєшкова, 2016], З. Шевченко [Шевченко, 2016], А. Шиліна [Шиліна, 2011; Шиліна, 2002]).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДГРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ «РОДИНА»

1.1. Родина та сім'я в українському дискурсі

Концепти «родина» і «сім'я» є одними з ключових для культури України. Вони несуть у собі культурний досвід та узагальнене знання про наше життя протягом всього існування українського народу. Лексема «родина» є багатозначною, вона мотивована словом «рід» і утворена завдяки додаванню суфіксу «-ин». Виокремлення родини з роду сталося через його розростання, що призвело до зміни ведення господарства, проте родини одного роду продовжували спілкуватися одна з одною [Макарець, 2013, с. 76]. Основним значенням лексеми «родина» є таке: «група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; сім'я» [Макарець, 2013, с. 77]. Стосовно лексеми «сім'я», то перше її значення співпадає з тим, яке має «родина» – «група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; родина» [Макарець, 2013, с. 77]. У словнику Б. Грінченка припускається, що тлумачення слова «сім'я» у значенні «родина» з'явилося на західноукраїнських землях, де родинні стосунки вкрай цінуються та оберігаються, в той час як у Словнику Української Мови регіональність слова у цьому вживанні не вказується [Кононенко, 2004, с. 208]. Цей словник «подає лексему родина в розумінні «сім'я» як перше, основне» [Кононенко, 2004, с. 208]. Таким чином, «пареміологія української мови засвідчує часту взаємозамінність понять родина й сім'я» [Макарець, 2013].

У нашій роботі ми розглядатимемо концепт «родина», бо він вважається ширшим за концепт «сім'я». Можливості внутрішнього наповнення концепту «родини» є більшими за ті, що має «сім'я» [Кононенко, 2004, с. 203]. Хоча слово «сім'я» є більш поширеним та буденним, воно позбавлене тієї стилістичної маркованості, що притаманна слову «родина» [Кононенко, 2004, 209]. Родиною можуть називати близьких людей, побратимів, спільноти та групи, об'єднані певною метою, тощо, в той час як вживання слова «сім'я» в цих значеннях є більш обмеженим [Кононенко, 2004, с. 208–209].

В українській літературі можна простежити, що концепт «родина» високо оцінюється людьми, «родина буває «велика», «єдина», «дружня», «щаслива» тощо» [Кононенко, 2004, с. 208]. В той же час лише «сім'я» може бути «благополучною» і «неблагополучною», «щасливою» і «нещасливою» [Кононенко, 2004, с. 208–209]. Також вона буває «рідною» та «нерідною», тобто, на відміну від «родини», зближується з «ріднею». «Важливо зазначити, що «родину» більше асоціюють з «родом», і відносять до неї людей різних поколінь, об'єднаних кров'ю або шлюбом, але головною різницею «родини» від «роду» є те, що «рід» несе у собі зміну поколінь, «називає не лише живих, а й померлих, не лише близьких, а й далеких родичів» [Кононенко, 2004, с. 203], а «родина» – це живі та більш близькі родичі. За традиціями, родина зберігає спадщину всього роду і несе її наступним поколінням. Вона завжди була запорукою існування людства, бо вважалося, що тієї підтримки та допомоги, що можуть надати родичі, не зможе надати більше ніхто [Кононенко, 2004, с. 202].

1.2. Символи української родини

Чи не перша асоціація, що виникає з лексемою «родина» – це «батьки». В українській свідомості батько й мати завжди були неподільними [Кононенко, 2004, с. 206]. Керував українською родиною завжди чоловік – тобто батько, йому споконвічно діставалася роль голови та годувальника [Кононенко, 2004, с. 205]. Старший син наслідував долю батька після його смерті. [Кононенко, 2004, с. 205]. Батько напряду пов'язаний із захистом та допомогою, бо саме батько як очільник родини буде захищати всіх її членів [Маркова, 2018, с. 69]. Не дивлячись на патріархальний устрій, роль матері в українській родині також завжди була вагомою. Було створено безліч традицій, які показували ставлення українців до матері: «звертання на «Ви», вшанування породіллі, підкорення дітей слову і волі матері, дотримання впродовж всього життя обов'язків по відношенню до матері тощо» [Беленька, 2015]. Мати – це найрідніша та найближча людина з усієї рідні, а саме слово «має високу позитивну аксіологічну маркованість» [Калько, 2013, с. 223]. Шанування

матері та величезна повага до неї існують не лише в українській мові, але й в багатьох інших.

Образ «подружжя» складається з образів «чоловіка» та «дружини» (або «жінки»). В усній народній творчості їх частіше за все зображають разом, так само, як і мати з батьком, наприклад «Муж і жона – одне тіло, одне діло, один дух», або «Чоловік і жінка – одна спілка» [Мирошніченко, 2018, с. 195]. Заміжній жінці приписували немало негативних рис: балакучість, сварливість, неправдивість та дурість, натомість у чоловіків була лише одна – ревнивість [Мирошніченко, 2018, с. 194]. На диво, українці не вважали красу жінки чимось надважливим при виборі дружини, скоріше навпаки – краса могла бути ознакою зради: «Жінка ладна – завше зрадна» [Мирошніченко, 2018, с. 195]. Ще жіноча врода асоціювалася із зубожінням та навіть смертю [Мирошніченко, 2018, с. 195]. Тому чоловіки дивилися скоріше на статус майбутньої дружини, її стан здоров'я та на працьовитість [Мирошніченко, 2018, с. 195, 197]. Чоловік, звісно, як і батько, вважався головним у подружжі. Що важливо – роль дружини зводилася не лише до хатньої роботи та материнства. Вона була подругою та радницею для свого мужа: «Жінка чоловікові подружка, а не служка» [Мирошніченко, 2018, с. 195]. Опорою для дому та родини також називали жінку, а не чоловіка [Мирошніченко, 2018, с. 196]. Одна частина українських прислів'їв та приказок відображала те, що заможність була ключовою ознакою успішного шлюбу («Голодне подружество і муха рознізнить»), а інша ідеалізувала кохання («Як любя дружина, то любя в ряднині») [Мирошніченко, 2018, с. 198]. Українські паремії доводять, що «подружні стосунки отримують вище статусне кваліфікаційне маркування, ніж взаємини із найближчими кривними родичами», тобто чоловік та дружина були ближче один до одного, ніж до будь-кого іншого з родини [Мирошніченко, 2018, с. 194].

Звертаючись до таких родинних образів як «брат» та «сестра», то їх зазвичай зображують невіддільно один від одного, ніби між ними існує невидимий зв'язок [Ukrlit]. Сестра та брат опікуються один одним та

турбуються про батьків. В українській культурі, на відміну від західної, брат та сестра не ставали коханцями, бо це було проти природи та релігії [UkrLit]. В дитинстві вони зазвичай сваряться або суперничають, бо хочуть здобути більше батьківської уваги та любові, але швидко миряться, бо знають, що вони рідні і завжди пробачать один одному [UkrLit].

Образи «бабусі» та «дідуса» зазвичай асоціюються із мудрістю, бо вони мають той безцінний досвід, який їхні діти, а тим паче онуки, ще здобуватимуть у майбутньому [Суспільство, 2021]. Дітей привчають шанувати бабусь та дідусів як тих, хто виховав їхніх батьків та пройшов великий життєвий шлях, вони мають великий багаж знань, яким раді поділитися із онуками. Стосунки батьків з дітьми формуються в певній мірі завдяки ним, бо «родинні традиції демонструвалися дітям батьками через ставлення до дідуса і бабусі, старших родичів і передавалися від покоління до покоління» [Суспільство, 2021]. Бабусі та дідусі хоч і не мають брати роль других батьків, але іноді їм доводиться робити це, наприклад, коли дитина втрачає батьків та її опікунами стають старші родичі.

Одним з визначних символів родини є вогнище, яке зазвичай поєднується зі словами «домашнє», «родинне», «сімейне» [Кононенко, 2004, с. 207]. Такі сполучення з'явилися завдяки уявленням про те, що в кожній хаті розпалювали вогнище, де родині можна було зігрітися та приготувати їжу [Кононенко, 2004, с. 207]. Сама хата також вважається ключовим образом, пов'язаним з життям родини. Незважаючи на багатозначність поняття «хата» та величезну кількість уявлень та бачень, в українській культурі хата залишається символом родинної ідилії [Кононенко, 2004, с. 207–208]. Тарас Шевченко у своїй творчості «зберігав її образ як вмістища родини, материної любові до дітей, сім'ї» [Кононенко, 2004, с. 207]. Третім невід'ємним символом дому є його поріг. З ним пов'язано багато вірувань та забобонів. За легендами, під порогом живе домовик – міфічне створіння, що слідкує за сімейним добробутом [Кононенко, 2004, с. 207]. Поріг треба переступати, коли хочеш привітатися з кимось або передати щось, а також за поріг не виносять

сміття [Кононенко, 2004, с. 207]. До інших асоціацій із «родинним життям» можна віднести такі концепти як «кохання», «добробут», «діти», «вірність», «чоловік», «дружина» та інші [Черненко, 2020, с. 361].

1.3. Термін «гендер» як фундамент для появи нового наукового напрямку

В класичному значенні родина має шлюбне ядро, тобто складається з подружжя, їхніх дітей та інших родичів або родичок. Проте в сучасному світі сімейна структура стає більш мінливою. Наприклад, жити разом через найрізноманітніші обставини можуть бабуся та доросла онука, і вони вважають себе родиною і єдиним цілим; прикладами також можуть бути одинока мати; брати-сироти тощо [Шевченко, 2016]. Не дивлячись на це, більшість українських сімей залишаються у традиційному складі. І кожен член чи членкиня родини має власну роль, напряму пов'язану з їхнім гендером.

Під гендером розуміється «стать людини з огляду на розподіл між чоловіком і жінкою соціальних функцій, форм діяльності, специфіки поведінки, культурних норм тощо» [Корнєлаєва, 2018, с. 54]. Тобто гендер можна назвати соціальною статтю, яка визначає поведінку людини у суспільстві [Лук'янюк]. На нього напряму впливає стать біологічна. Саме біологічний чинник вважається вирішальним під час розподілення гендерних ролей [Марценюк, 2017, с. 21]. Нас з самого дитинства вчать тому, як бути хлопчиком чи дівчинкою: купують ті чи ті іграшки та одяг певного кольору, потім це стосується вибору нашої кар'єри та життєвого шляху: дівчині радять скоріше стати матір'ю і займатися домашнім господарством, а парубку – знайти собі дружину і бути головою сім'ї, при цьому маючи гарний заробіток [Марценюк, 2017, с. 21]. Гендер має вкрай важливе значення для суспільства, бо він «впливає на усвідомлення особистістю своєї ідентичності» – тобто всього того, що напряму стосується її характеру, знань, звичок, ставлення до навколишнього світу і речей в ньому і т. д. – «з іншими людьми та на визнання мовця членами суспільства» [Марценюк, 2017, с. 21].

Сам термін «гендер» з'явився ще у 60-х роках ХХ століття і має дві основні версії походження: згідно першої він був ужитий дослідником Джоном Мані у 1955 році в «Британському журналі з медичної сексології» [Мані, 1955]; за другою, більш популярною версією автором терміну став американський вчений Роберт Столлер в своїй праці «Стать і гендер: про розвиток маскулінності і жіночності» [Столлер, 1968; Марценюк, 2017, с. 24]. До цього слово «gender» в англійській мові мало лише значення граматичної категорії роду, потім його почали застосовувати як «характеристику соціального порядку, що визначає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство диктує людям залежно від їхньої статі» [Маслова, 2015, с. 100]. У 1963 році Роберт Столлер виступив із доповіддю «про поняття соціостатевого (гендерного) самоусвідомлення» на стокгольмському конгресі психоаналітиків [Степанова, 2017, с. 1]. Його пропозиція щодо розширення вивчення питання статі, тобто занурення у його культурну та біологічну складові, стала поштовхом задля формування гендерних досліджень [Степанова, 2017, с. 1].

Перш ніж термін «гендер» став вживатися в лінгвістиці, починаючи з 1970 років його детально досліджували вчені-соціологи – найвідомішими роботами є праці Енн Оуклей [Оуклей, 1972], «гендерний дисплей» Ервінга Гофмана [Гофман, 1977] та есей Гейл Рубін під назвою «Обмін жінками або політекономія статі» [Рубін, 1975; Маслова, 2015, с. 100]. Також визначними слід назвати дослідження Роді Унгер, що називається «Про перевизначення понять «стать» і «гендер»» [Унгер, 1979; Глущенко, 2007, с. 109]. Науковиця пропонує використовувати поняття «стать» тільки тоді, коли мова йде про біологічний статевий диморфізм, а поняття «гендеру» має стосуватися «соціальних, культурних і психологічних аспектів» чоловіків та жінок [Глущенко, 2007, с. 109].

1.4. Особливості вивчення гендеру в мові

Тема мови і статі була висвітлена ще у 1913 році вченим-філософом Фріцом Маунтером у праці під назвою «Внесок до критики мови» [Маунтер, 1913].

Ф. Маунтер характеризує «особливості мовлення носіїв німецької мови, зумовлені статтю» та каже про наявні гендерні відмінності, що, на його думку, з'явилися завдяки соціальним та історичним причинам [Корнелаєва, 2018, с. 55; Глущенко, 2007, с. 110]. Також підґрунтям гендерних досліджень вважаються роботи Едварда Сепіра та Отто Єсперсена. Е. Сепір вивчав мови корінних американців і, зокрема, мову яна. У статті «Чоловічий та жіночий варіанти мови яна» дослідник схарактеризував фонетику та граматику мови чоловіків та жінок, підкреслив відмінності і в результаті з'ясував, «що жіноча мова є редукованим варіантом чоловічої мови» [Сепір, 1929; Маслова, 2015, с. 101]. Отто Єсперсен присвятив один з розділів книги «Мова, її природа, походження і розвиток» темі відмінностей жіночого та чоловічого мовлення, окремо розглядаючи жіночі особливості мовленнєвої поведінки [Єсперсен, 1922; Маслова, 2015, с. 101].

Дослідженнями гендеру в мові займалися такі зарубіжні дослідники і дослідниці як Д. Спендер [Спендер, 1980], Дж. Коутс [Коутс, 1986], Г. Корбетт [Корбетт, 2013], П. Екерт [Екерт, 2013], С. МакКоннелл-Джинет [МакКоннелл-Джинет, 2013], С. Ромейн [Ромейн, 2000], Р. Лакофф [Лакофф, 1973], П. Фішман [Фішман, 1978], Д. Таннен [Таннен, 1993], Дж. Вуд [Вуд, 2018] та інші. Гендерними лінгвістичними дослідженнями в Україні займалися такі мовознавці та мовознавиці, як В. Слінчук [Слінчук, 2004], А. Архангельська [Архангельська, 2010], О. Пода [Пода, 2008], Я. Пузиренко [Пузиренко, 2000], Л. Ставицька [Ставицька, 2008; Ставицька, 2004], О. Тараненко [Тараненко, 2005], Н. Галунова [Галунова, 2015], А. Мартинюк [Мартинюк, 2003; Мартинюк, 2004].

Вивчення гендеру в мові має окрему назву – гендерна лінгвістика, синонімічними назвами є «лінгвістична гендерологія, лінгвогендерологія, лінгвістична гендеристика, лінгвістична гендергетика» [Чуєшкова, 2016, с. 162]. Цей науковий напрям мовознавства є самостійним та перспективним [Чуєшкова, 2016, с. 161]. О. Горошко каже, що гендерна лінгвістика «є міждисциплінарною наукою і використовує як загальнолінгвістичні, так і

специфічні методи дослідження» [Маслова, 2015, с. 102]. Вона зазначає, що методологічні основи гендерної лінгвістики формуються одночасно із самим напрямом, дослідники «використовують як суто лінгвістичний інструментарій, так і методи, уживані для вивчення категорії гендеру в інших соціальних науках (психології, соціології, філософії)» [Маслова, 2015, с. 102].

Наразі гендерна лінгвістика має дві основні групи проблем, за словами сучасних дослідників та дослідниць. Першою є мова і відображення в ній статі – фіксується та описується наявність чоловіків і жінок в лексиці, синтаксисі і в інших категоріях, також приписані оцінки для людей різної статі і в яких семантичних сферах ці оцінки більш помітно виражені [Маслова, 2015, с. 102]. Друга проблема – це мовна поведінка жінок і чоловіків, що переважає в їхньому лексиконі, їхні стратегії і тактики мовлення, їхній вибір синтаксичних конструкцій – тобто специфіка мовлення [Маслова, 2015, с. 102]. Ю. Маслова пише, що є сенс виокремити третю проблему для гендерних лінгвістичних досліджень – проблему «відображення в мові особливостей гендерної ідентичності представників обох статей, тобто як саме особистість сприймає себе та визначає свою роль у соціумі, а не лише як суспільство сприймає її» [Маслова, 2015, с. 102].

Більшість гендерних лінгвістичних досліджень мають за основу принцип дихотомії комунікативних стратегій представників різних статей [Глущенко, 2007, с. 108]. Дихотомія – це буквально розбиття навпіл, у цьому контексті, поділ суспільства на чоловіків і жінок [Андрушко, 2012]. Такі науки як медицина, психологія, біологія та культурологія застосовували цей принцип ще до появи самого поняття гендеру [Андрушко, 2012].

У мовознавстві виділяють декілька підходів до вивчення гендеру: підхід домінування (*dominance approach*), підхід культурних розбіжностей (*cultural difference approach*), підхід дефіциту (*deficit approach*) та динамічний підхід (*dynamic approach*) [Гоца, 2013, с. 57]. Вони всі з'являлися послідовно один за одним, і кожен новий підхід брав щось із попередніх [Гоца, 2013, с. 57].

Отже, згідно першого підходу – підходу (чоловічого) домінування – гендерні відмінності у мові виникли через панування чоловіків над жінками у різних сферах життя [Гоца, 2013, с. 57]. Підхід культурних розбіжностей має більш соціолінгвістичне спрямування і його прихильники стверджують, що чоловіки та жінки належать до різних субкультур і «розбіжності у мовленні чоловіків і жінок вважаються спричиненими відмінностями, що виникали та утверджувалися під час процесу соціалізації» [Гоца, 2013, с. 57].

Ці два підходи довгий час були основними, бо вони ґрунтуються на тій самій дихотомії, на «вагомих відмінностях між статями» [Гоца, 2013, с. 57]. Але згодом, їх почали критикувати через те, що вважали, що фокусування лише на відмінностях у мові чоловіків та жінок призведе до ще більшого розриву між ними, «ролі та функції гендерних розбіжностей лише підсилюються, що суперечить ідеям фемінізму» [Гоца, 2013, с. 57]. З'явився ще один підхід, – підхід дефіциту, – який виокремив жіноче мовлення як окреме явище [Гоца, 2013, с. 57]. Проте його великим недоліком стали заклики до жінок говорити так само, як чоловіки, щоб їх сприймали серйозніше [Гоца, 2013, с. 57]. І найсучаснішим підходом є динамічний підхід, який спрямований на те, що гендерна ідентичність є соціальним чинником і людина має здатність самостійно «конструювати свій гендер в мовленні» [Гоца, 2013, с. 57].

Всі вищенаведені підходи є взаємопов'язаними та науковці зазвичай не беруть за основу лише один під час досліджень, а скоріше синтезують їх [Гоца, 2013, с. 57].

1.5. Базові знання про гендерні стереотипи

Поняттями, прямо пов'язаними з гендером, є фемінність (жіночність) і маскуліність (чоловічість) [Архангельська, 2010]. Йдеться про розподіл соціальних ролей, який сягає своїм корінням у ті часи, коли патріархальний устрій тільки зароджувався, і який має надзвичайний вплив на суспільство [Охтирська районна державна адміністрація, 2015]. Ще з давніх-давен існувало уявлення про жінку-мати, жінку-хранительку домашнього вогнища і поряд з нею чоловіка-захисника, головного в сім'ї [Охтирська районна

державна адміністрація, 2015]. Жіночий характер має бути м'яким, жінка завжди емоційна та легко підкоряється чоловікові, а той – повна її протилежність, суворий та холодний [Охтирська районна державна адміністрація, 2015]. Такі твердження мають назву гендерних стереотипів – культурно і соціально зумовлених суджень «про якості, атрибути і норми поведінки представників обох статей і їх відображення в мові» [Кекало, 2020, с. 59]. Завдяки цим уявленням з'явилися гендерні ролі жінок і чоловіків, що «передбачають очікувану від них ціннісно й нормативно визначену поведінку» [Оксамитна, 2004, с. 156]. Вони історично закріпилися за ними в суспільстві через тривалий вплив патріархальної системи, яка зберігає і передає завдяки своїм прихильникам всі стереотипи наступним поколінням [Оксамитна, 2004, с. 157]. Зазвичай вони стосуються розподілу праці в родині, чоловіка оцінюють за його професійними успіхами, а жінку – за наявністю сім'ї та дітей [Greelane, 2019]. Також вони містять інформацію про те, що «належить відчувати, проявляти та робити» чоловікам, а що жінкам, тобто їхні риси характеру та поведінку [Greelane, 2019].

Самі гендерні стереотипи складаються з двох нероздільно пов'язаних компонентів: гендерно-рольових стереотипів, які стосуються вибору ролей та роду діяльності чоловіків і жінок, та стереотипів гендерних рис, які передбачають певні якості та поведінкову характеристику людини [Оксамитна, 2004, с. 158]. Важливим є те, що гендерно-рольові стереотипи є зумовленими стереотипами гендерних рис, бо, наприклад, якщо вважати, що жінки чуйні та емоційні, можна зробити висновок, що їм більше підходить соціальна робота [Оксамитна, 2004, с. 158]. Так само і з чоловіками – завдяки уявленню про їхню технічну обізнаність та витривалість їх записують у льотчики, інженери, військові і тому подібне [Оксамитна, 2004, с. 158].

Виділяється декілька різновидів гендерних стереотипів:

1) стереотипи про фемінність та маскуліність – властивості поведінки чоловіків та жінок [Ткалич, 2013, с. 2];

2) стереотипи професійної діяльності жінок та чоловіків [Ткалич, 2013, с. 2]. Перші зазвичай беруть на себе обслуговуючу або виконавчу роль, а другі – керівну, організаторську та інструментальну;

3) стереотипи щодо поєднання сім'ї та професії [Ткалич, 2013, с. 3]. Основні з них – це те, що чоловік обирає кар'єру, а не сім'ю, а жінка – навпаки, прагне присвячувати своє життя домашньому господарству;

4) стереотипи зовнішності жінок і чоловіків [Ткалич, 2013, с. 3]. Існують певні нормативні приписи щодо того, як має виглядати чоловік і як має виглядати жінка, щоб бути привабливими один для одного.

1.6. Дослідження проблеми гендерних стереотипів в Україні

Питанням гендерних стереотипів в українській лінгвістиці займалися багато видатних науковців та науковиць, такі як Т. Сукаленко [Сукаленко, 2011], О. Бессонова [Бессонова, 2002], А. Шиліна [Шиліна, 2002; Шиліна, 2011], Л. Ставицька [Ставицька, 2008; Ставицька, 2004], А. Мартинюк [Мартинюк, 2003; Мартинюк, 2004], Т. Космеда [Космеда, 2014] і т. д. Ці ж самі вчені не одразу почали виділяти проблему стереотипів у окрему, проте деякі з них, наприклад, А. Мартинюк, Л. Ставицька, О. Бессонова, тощо, у своїх працях робили акцент на тому, що наша мова є гендерно маркованою, чоловіче та жіноче мовлення відрізняються одне від одного [Бессонова, 2002; Ставицька, 2004; Мартинюк, 2003; Кекало, 2020, с. 59]. А. Шиліна у своїх дослідженнях доказує, що культурні концепти чоловіка та жінки є асиметричними [Шиліна, 2002; Кекало, 2020, с. 59]. За цим стоїть те саме андроцентричне бачення світу [Шиліна, 2002; Кекало, 2020, с. 59]. За словами дослідниці, «існує переважання чоловічої перспективи, яка є своєрідним еталоном звичайного менталітету народів» [Шиліна, 2002; Кекало, 2020, с. 59]. Проте у монографії «Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика», йдеться про те, що в українській культурі не все так однозначно в плані андроцентричності мови [Кекало, 2020, с. 59]. За словами дослідників, український менталітет передбачає вшановування жінки та її образу, тому є сумніви щодо того, що українці завжди сприймали жінок

через призму саме чоловічої свідомості [Космеда, 2014; Кекало, 2020, с. 59]. Зокрема, Т. Космеда запропонувала виокремити спеціальний розділ науки про мову і назвати його «гендерною лінгвоконцептологією», «де проводилися б дослідження ментальної репрезентації гендерної поведінки та гендерно маркованої лексики» [Космеда, 2014; Кекало, с. 59].

Існує багато теорій щодо походження гендерних стереотипів. Хтось зі вчених вважає, що вони з'явилися завдяки соціалізації, а інші бачать їхнє джерело у системі розподілу праці та культурних нормах [Андрушко, 2012, с. 398]. Також існують прихильники біологічного детермінізму, які переконані у значному впливі біологічних чинників на різницю поведінки чоловіків та жінок [Оксамитна, 2004, с. 161]. Завдяки антропологічним дослідженням зрозуміло те, що в давні часи жінки були менш пристосованими до полювання та роботи на землі, бо вони були обтяжені дітьми, але як тільки у них з'являлася можливість доєднатися до чоловіків, жінки допомагали ним в полюванні біля власних домівок [Оксамитна, 2004, с. 161]. Тоді люди намагалися зробити все можливе заради виживання. Тепер же, на думку авторки, ми не маємо потреби у постійних переживаннях за своє життя завдяки технологічному прогресу, тому й пояснювати гендерний розподіл соціальних ролей біологічними відмінностями недоцільно [Оксамитна, 2004, с. 161].

Феміністичні дослідження довели, що «в основі дихотомії інструментальності та експресивності лежать не стільки природні статеві відмінності, скільки соціальні норми, наслідування яких обмежує індивідуальний саморозвиток і самовираження жінок і чоловіків» [Андрушко, 2012, с. 398]. Тобто суспільство обмежує людину у праві вибору її гендерної ролі, приписуючи жінкам і чоловікам ті усталені принципи й норми, що вважаються прийнятними для певної статі, «і таким чином підтримує або придушує в чоловіках і жінках певні моделі поведінки» [Андрушко, 2012, с. 398].

1.7. Родина – гартувальня гендерних стереотипів

З самого дитинства у нас розпочинається гендерна соціалізація – «засвоєння людиною гендерних ролей, суспільних очікувань щодо цих ролей, а також гендерний розвиток особистості, тобто формування психологічних характеристик, що відповідають гендерним ролям» [Горностай, 2004, с. 140]. Для хлопчиків і дівчаток завжди існують певні взірці поведінки та зовнішності. Першими з них є батьки, або вихователі, потім ними стають вчителі, однолітки, а також засоби масової інформації [Greelane, 2019]. Вони всі виховують дитину по-своєму, навчають її тому, як влаштоване суспільство, і ким вона може стати, коли підросте. Хлопчик чи дівчинка усвідомлює та пов'язує себе як представника певної статі з набором ознак: «з одягом, правилами поведінки, проявами почуттів (чи заборонами на них)» [Горностай, 2004, с. 140]. Дітям доводиться задовольняти суспільні очікування і у мріях про майбутнє – набагато частіше саме від дівчат, а не від хлопців, можна почути мрії про щасливе сімейне життя, бо саме жінкам, згідно зі стереотипами патріархального суспільства, нав'язується думка про те, що їм варто зосередитися на заміжжі та веденні сімейних справ [Горностай, 2004, с. 142]. Тобто жінка може вважати себе успішною, тільки коли вдало одружується та створює сім'ю [Горностай, 2004, с. 142]. В той же час, хлопцям нав'язують роль лідера та кар'єриста [Горностай, 2004, с. 143]. Успіх чоловіка – у його професійних досягненнях, йому не обов'язково мати сім'ю для того, щоб реалізуватися в житті. Подібні стереотипи мають великий вплив на дитячу свідомість, бо дівчатка стають переконаними у тому, що їм ніколи не стати лідерками та керівницями, а хлопці – що їх будуть вважати невдахами, якщо вони поставлять родину, а не кар'єру, на перше місце [Горностай, 2004, с. 142–143]. Результатами постійного прагнення відповідати очікуванням оточуючих можуть стати серйозні проблеми зі здоров'ям, постійний стрес та внутрішні конфлікти [Горностай, 2004, с. 143].

Основним агентом, тобто групою, яка відіграє роль у процесі гендерної соціалізації дитини, є її власна родина [Горностай, 2004, с. 145]. Діти

слідкують за батьками та роблять їх взірцями для власної поведінки у суспільстві. Вони можуть копіювати ставлення батьків один до одного при спілкуванні з представниками протилежної статі [Горностай, 2004, с. 145]. Якщо дитина зростає в неповній сім'ї або не має батьків, її гендерний розвиток особистості потребує заповнення певних прогалин, бо «такі діти часто не отримують досвіду міжгендерних стосунків», що може стати на заваді їхньому формуванню гендерних ролей, власної сім'ї та спілкуванню з протилежною статтю в цілому [Горностай, 2004, с. 145]. Проте повні сім'ї також мають проблеми, що негативно впливають на гендерну соціалізацію дитини [Горностай, 2004, с. 145]. Насильство, авторитарність та жорстокість є рушійними силами формування гендерних стереотипів та гендерної нерівності, що закріплені у певних гендерних ролях [Горностай, 2004, с. 145]. Тому можна сказати, що сім'я є горнилом «формування гендеру» [Горностай, 2004, с. 145].

Родинні стереотипи втілюються у так званих сімейних міфах – системі «добре інтегрованих вірувань, що їх поділяють усі члени родини, стосунків між ними та їхнього взаємного становища в сім'ї і щодо яких не виникає сумніву в членів сім'ї, попри явні ознаки їх розходжень з дійсністю» [Горностай, 2004, с. 146]. Ті самі дівчачі мрії про «принца на білому коні» і є сімейними міфами, бо вони ідеалізує хлопців і дарують уявлення про сімейне щастя [Горностай, 2004, с. 146]. Таких міфів варто стерегтися, бо вони містять у собі спотворене та абсолютизоване відбиття реальності і є причиною для сімейних проблем. Одним з найрозповсюдженіших сімейних міфів є міф про жіночу роль домогосподарки, який напряду пов'язаний із патріархальною системою, яка закріплює гендерні стереотипи та нерівність у суспільстві [Горностай, 2004, с. 146].

Часто проблемою сімейно-шлюбних відносин стає «розлагодженість у рольових очікуваннях» чоловіка чи дружини [Лавриненко, 2004, с. 373]. Люди будують у своїй голові певні образи, яким має відповідати їх партнер чи партнерка, але не говорять з ними про це і втрачають взаєморозуміння

[Лавриненко, 2004, с. 373]. Моделі «хорошого чоловіка» та «хорошої дружини» є доволі традиційними, згідно соціологічного дослідження в Україні 1994 року [Лавриненко, 2004, с. 374]. Ідеальна дружина, на думку хлопців, має бути доброю та лагідною (52%), охайною (45%), доброю господинею (45%), не дуже вимогливою (42%), не зловживати алкоголем (31%), спокійною (28%) та бути хорошою сексуальною партнеркою (26%) [Лавриненко, 2004, с. 374]. Дівчача думка трохи різниться: вона має бути хорошою господаркою (61%), охайною (60%), займатися вихованням дітей (49%), доброю та лагідною (44%), не палити (39%), не бути примхливою (37%) та спокійною (31%) [Лавриненко, 2004, с. 374]. Цікавим є те, що жінки поставили на останні місця такі вимоги до себе як «любити дітей та чоловіка» і «матеріально забезпечувати свою сім'ю», хоча зараз у кожній другій родині працюють і чоловік і дружина [Лавриненко, 2004, с. 375]. Можна сказати, що хлопці та дівчата ніби застрягли у минулому, бо виділяють більше інструментально-традиційну роль дружини, а не емоційну чи експресивну, що більше пасує сучасним здоровим родинним стосункам [Лавриненко, 2004, с. 375]. В той час, «хороший чоловік», на думку хлопців, має матеріально забезпечувати сім'ю (68%), бути стриманим та спокійним (39%), бути з гарним почуттям гумору (32%), займатися домашнім господарством (28%), не зловживати алкоголем (26%), піклуватися про дружину (21%), не палити (17%) тощо [Лавриненко, 2004, с. 375]. Для дівчат ці уявлення є ще більш традиційними: хороший чоловік матеріально забезпечує сім'ю (83%), не зловживає алкоголем (54%), спокійний (38%), має почуття гумору (37%), не занадто вимогливий (34%), не палить (32%), піклується про дружину (28%) тощо [Лавриненко, 2004, с. 376]. Такі вимоги як «допомога у веденні домашнього господарства», «кохання чоловіка» та «виховування чоловіком дітей» відмітило вкрай мало жінок, хоча саме вони є ознаками демократичної сім'ї [Лавриненко, 2004, с. 376]. З цього опитування можна зробити висновок, що дівчата мають занадто «спрощені і частково спримітивізовані уявлення щодо ролі чоловіка в сім'ї», в результаті чого їхні

очікування не виправдовуються і шлюб розпадається [Лавриненко, 2004, с. 376].

Причиною таких примітивних та традиційних уявлень про жінок та чоловіків є те, що ідеологія, до якої вони належать, довгий час формувалася і «була закріплена в цілій низці гендерних стереотипів, котрі як спрощені гендерні нормативні моделі поведінки передавалися від покоління до покоління» [Лавриненко, 2004, с. 377]. За даними опитування Українського інституту соціальних досліджень у 2002 році, стереотипне уявлення про те, що саме жіночою справою є догляд за дітьми, підтримали 97% українців, а те, що чоловік теж має відповідальність та цей обов'язок – всього 59% [Лавриненко, 2004, с. 377]. Насправді роль чоловіка у родині є вкрай важливою, бо дівчинка саме на основі образу батька формує певні уявлення про представників протилежної статі, а хлопчик – власну чоловічу ідентичність [Лавриненко, 2004, с. 377]. Чоловік має брати активну участь у вихованні дітей наряду із дружиною, бо завдяки цьому він реалізує себе як батько, тобто приклад для наступних поколінь, і як хороший сім'янин, який допомагає жінці з її справами. Його роль не варто зводити лише до «мисливця-годувальника», хоча 97% жінок і 98% чоловіків зазначають, що саме ця роль є визначною для чоловіка в родині [Лавриненко, 2004, с. 377].

Згідно опитуванню соціологічної групи «Рейтинг» у 2021 році серед одружених та неодружених пар щодо гендерних ролей та стереотипів, частіше «жіночими» обов'язками вважається приготування їжі (64%) та хатні справи (56%) [Рейтинг, 2019]. На це напряду впливає наявність дітей – коли жінка стає матір'ю, їй доводиться витрачати багато часу на догляд за дітьми та виховувати їх [Рейтинг, 2019]. В той же час чоловік бере на себе більшу частину заробітку родини, «бо діти потребують більшого бюджету» [Рейтинг, 2019].

Епідемія коронавірусу доволі сильно вплинула на сімейні пари з дітьми, особливо на жінок. Вони кажуть, що почали витрачати більше часу на виховання дітей (42%) та куховарство (34%) [Рейтинг, 2019]. Через те, що діти

вчатися онлайн, сидячи вдома, побутові справи стали потребувати більше часу, ніж було до пандемії [Рейтинг, 2019]. Для жінок змішалось усе, і домашні справи, і робота, тому і стресу вони переживають більше [Рейтинг, 2019].

Головою сім'ї себе частіше вважають чоловіки, ніж жінки – 29% проти 21% [Рейтинг, 2019]. 64% жінок і 62% чоловіків не обирають головного, а всі інші перекладають цю відповідальність на свого партнера чи партнерку [Рейтинг, 2019]. Також зазначено, що «поступово зменшується кількість тих, хто говорить, що в їхній парі жінка частіше готує їсти та виховує дітей, водночас зростає кількість тих, хто говорить, що головування в сім'ї – це спільна справа обох» [Рейтинг, 2019]. Натомість кількість тих, хто стверджує, що більше заробляє чоловік, після 2020 року почала зростати, хоча з 2015 року вона тільки падала [Рейтинг, 2019]. Розвиток технологій та побутових сервісів сильно допомагає прискоритися під час виконання домашніх справ, а «нова норма маскулінності передбачає, що батько більше включений у процес виховання, а не лише є «економічним придатком в сім'ї» [Рейтинг, 2019].

Порівняно з 2015 роком, кількість тих, хто «підтримує тезу про те, що успішна кар'єра більш важливіша чоловікам, більшу важливість сексу для чоловіків, перекладання відповідальності за небажану вагітність на жінок та те, що жінка повинна слухатися чоловіка» стала меншою [Рейтинг, 2019]. Подібні твердження схильні підтримувати «старіші й бідніші респонденти» [Рейтинг, 2019]. Тенденція підтримки більш патріархальних поглядів щодо покликання жінки та її відносини із чоловіком належить молодим чоловікам (18–35 років) [Рейтинг, 2019]. Такі архаїчні твердження як «жінка має слухатися чоловіка» та «чоловіки розумніші за жінок» поступово зникають із мислення молоді [30]. Хоча більша частина опитаних (64%) все ще підтримують стереотипи про те, що жіноче покликання – це народження і виховання дитини, а чоловічим заняттям є повне забезпечення родини (75%) [Рейтинг, 2019].

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1 Вільний асоціативний експеримент у лінгвістиці

Гендерна лінгвістика ніколи не існувала окремо від інших лінгвістичних наук – вона напряду пов'язана із такими ж новітніми галузями, як соціо- та психолінгвістика. Психолінгвістика має три системні області: виробництво мови, сприйняття мови і формування мови. Вона вивчає різноманітні фактори впливу на мову й мовлення, орієнтована на використання знань та психологічних процесів, що беруть в них участь.

У психолінгвістиці зазвичай використовують експериментальні методи, бо сама наука позиціонується як така, що підтверджує певні гіпотези завдяки цілеспрямованим спостереженням або експериментам [Куранова, 2012, с. 34]. Основною особливістю психолінгвістичних експериментів є те, що у них досліджується суб'єктивна семантика слів, а це дає змогу вибудувати мовну картину світу носіїв певної мови [Куранова, 2012, с. 35].

Мовна картина світу – це «сукупність уявлень народу про дійсність, зафіксованих в одиницях мови на певному етапі розвитку» [Середницька, 2016, с. 69]. Також її тлумачать як «комплекс мовних засобів, у яких відображені особливості етнічного сприйняття світу» [Середницька, 2016, с. 69]. Мовна картина світу є вербальним засобом відображення реальності, у якій знаходиться певна людина. Вона напряду пов'язана із поняттями народу та етносу, а також із розумінням національного характеру [Живіцька, 2010, с. 24]. Завдяки дослідженню мовних картин світу різних націй можна з'ясувати, як саме мислять представники того чи іншого народу і особливості їхнього світобачення [Середницька, 2016, с. 69].

Завдяки психолінгвістиці, вчені розкривають складові концептів, що представляються в мовних одиницях; вони мають змогу ширше дослідити додаткові ознаки концептів, які виявляються ними під час проведення різного роду експериментів. Методи психолінгвістики дозволяють «виявити периферійні, глибинні семантичні компоненти слів, які реалізуються не у всіх

вживаннях тієї або іншої лексичної одиниці, але складають периферійну зону семантики слова» [Халанчук, 2010]. Психолінгвістичне значення слова, тобто його ядерні та периферійні компоненти, насправді не відображає увесь концепт, а лише ту частину, що представлена цією лексичною одиницею [Халанчук, 2010].

Багато дослідників і дослідниць, що займалися питанням гендеру в мові використовували різноманітні експерименти, зокрема асоціативні. Асоціативний експеримент вперше виник у рамках психології [Денисевич, 2010, с. 2]. Його застосовували задля відбудови картини світу певної особи, орієнтуючись на її минулий досвід, який вона демонструвала завдяки асоціаціям.

До одного з найпоширеніших методів експерименту в психолінгвістиці належить вільний асоціативний експеримент (BAE). Він є одним з різновидів асоціативного експерименту, «умовою проведення якого є відсутність обмежень на реакції (учасник експерименту реагує на слово-стимул першим словом, яке спадає йому на думку)» [Куранова, 2012, с. 42]. Асоціації є уявними зв'язками між об'єктами або явищами і у кожного носія мови вони можуть різнитися в залежності від багатьох факторів. Асоціативне значення – це «те значення, яке представлене набором слів-реакцій на слово-стимул» [Куранова, 2012, с. 41]. Асоціативні значення слів зазвичай не збігаються повністю.

Завдяки психологу К. Марбе та лінгвісту А. Тумбі вербальна асоціація стала вважатися не лише психологічним, а і лінгвістичним явищем, що стало проривом у галузі психолінгвістики [Денисевич, 2010, с. 2]. Їхні експерименти довели, що людина схильна реагувати на слова-стимули певної частини мови словами тієї самої частини мови, тобто іменником на іменник, прикметником на прикметник і т. д. [Денисевич, 2010, с. 2–3].

Вільний асоціативний експеримент є важливим та інформативним засобом дослідження мови, бо «за характером асоціацій можна відновлювати компонентний склад слова-стимулу, оскільки асоціативні слова в комплексі

містять ознаки вихідного слова» [Близнюк, 2019, с. 37]. Його люблять за можливість реконструювати як мовну, так і концептуальну картину світу [Денисевич, 2010, с. 1].

Концептуальна картина світу – це «представлення світобудови у свідомості людини у вигляді системи концептів» [Середницька, 2016, с. 70]. Концептами вважаються мовні уявлення про певні явища, які у свідомості індивіда мають певні ознаки та асоціації [Красовська, 2009, с. 121–122]. На думку вчених, концептуальна картина світу особистості є ширшою за мовну, бо «вона не залежить від того, носієм якої мови є людина», а також вона «не обмежена мовною інформацією» [Середницька, 2016, с. 70].

При проведенні експерименту, дослідники радять звертати увагу на тип слова-стимулу, соціометричні дані респондентів та умови проведення дослідження [Близнюк, 2019, с. 37]. Ці фактори є важливими як і для самого асоціативного експерименту для подальшої праці із отриманим матеріалом.

Під час формування списку слів-стимулів варто враховувати, що «слова з однаковими синтаксичними характеристиками частіше сполучаються між собою», а також те, що в залежності від частини мови реакції на слова-стимули можуть різнитися. [Близнюк, 2019, с. 37–38]. Наприклад, дослідження Д. Палермо довели, що в 77% випадків іменники викликають парадигматичну асоціацію, а неперехідні дієслова в 58% випадків – синтагматичну. [Близнюк, 2019, с. 38]. Парадигматичні асоціації – це слова, які мають одні й ті самі граматичні значення, що і у стимулу, а синтагматичні – це слова, пов'язані із словом-стимулом синтаксичними відношеннями [Куранова, 2012, с. 44]. Тобто при виборі іменників в якості слів-стимулів, першою реакцією опитуваних скоріше за все буде синонім чи антонім наданого слова.

Вік також є одним з чинників виникнення певних асоціацій – діти більш схильні до синтагматичних через брак досвіду, в той час як дорослі характеризуються парадигматичними [Близнюк, 2019, с. 38]. Оскільки більша частина опитувань проводиться серед студентів, тобто дорослих, віковий фактор грає не таку велику роль.

Що більш важливо, так це коректне розташування слів-стимулів у опитуванні. Що більше слів, то менш чистою є реакція респондентів на них, бо в головах людей все ще знаходиться попереднє слово і вони знаходяться під його частковим впливом [Близнюк, 2019, с. 38]. Вирішенням такої проблеми є розташування схожих за звучанням чи значенням слів подалі одне від одного, таким чином взаємовплив між стимулами ослабне і реакції стануть чистішими [26].

Не слід нехтувати і кількістю опитуваних, а також їхнім місцезнаходженням – валідність експерименту збільшиться, якщо в ньому братиме участь якомога більше людей з різних регіонів або країн [Близнюк, 2019, с. 38–39]. Форму проведення краще обирати письмову, щоб дати людині зосередитися на стимулах та менше відволікатися на оточення [Близнюк, 2019, с. 39]. Якщо всі вищеназвані фактори будуть враховані, валідність вільного асоціативного експерименту однозначно буде високою.

Асоціативний психолінгвістичний експеримент дає можливість побудувати асоціативне поле, що складатиметься із ядра та периферії. Ядром асоціативного поля вважаються найбільш частотні реакції на слова-стимули, а периферією – ті, що були надані меншою кількістю учасників експерименту [54]. Ядерні зони асоціативного поля є найважливішими для дослідників, бо саме у них демонструється усталена мовна картина світу респондентів [Скобнікова, 2017, с. 161–162]. За словами О. Скобнікової, «ядро мовної свідомості містить ті слова (позначені ними ідеї, поняття, концепти) в асоціативно-вербальній мережі, які мають найбільшу кількість зв'язків, що виділяються на основі принципу частотності» [Скобнікова, 2017, 164].

2.2 Вільний асоціативний експеримент на основі концепту «родина»

Щоб дослідити мовну свідомість українців та українок сьогодення, ми провели опитування, яке би показало, наскільки стереотипним є їхнє мислення щодо такого зрозумілого та знайомого усім концепту «родина». В результаті, була обрана форму вільного асоціативного експерименту (ВАЕ). Причинами цього є, по-перше, те, що ВАЕ не має обмежень, тобто людина реагує цілком

природно, першим словом, що спадає їй на думку, а по-друге, такі асоціації дають можливість скласти мовну картину світу певного індивіда, яка, в свою чергу, є частиною мовної картини світу нації. Орієнтація буде в першу чергу на найчастотніші реакції, що складатимуть ядро певного концепту, проте розглядати менш частотні реакції, тобто периферійні, також є сенс, бо дослідження індивідуального світосприйняття є не менш важливим для нас.

Позаяк наше дослідження стосується саме гендерних стереотипів, ми вирішили скласти список слів-стимулів із слів, що позначають чоловіків та жінок – членів родини. Для експерименту ми обрали «основу» середньостатистичної української сім'ї. В результаті, був складений стимульний список із 10 слів: мати, батько, чоловік, дружина, син, донька, брат, сестра, дідусь, бабуся.

Ми обрали письмову форму для опитування, оскільки в сучасних умовах зібрати велику кількість людей в одному місці для усного опитування є складним завданням, враховуючи воєнний стан. Щоб не наражати опитуваних на небезпеку, експеримент було проведено через інтернет, за допомогою Google Forms.

Сам опитувальник складався із двох сторінок: на першій були інструкції до заповнення та анкета, що включала два запитання – стать і вік респондента; на другій сторінці були, власне, слова-стимули і чисті поля для того, щоб опитувані могли вписати свої перші асоціації.

Слова-стимули у формі стояли в такому порядку: *мати, брат, дружина, батько, сестра, син, бабуся, чоловік, донька, дідусь*. Нашою метою було досягти якомога більшої чистоти реакції на конкретний стимул, тому слова зі схожими звучаннями, а також семантичні антоніми стояли якомога далі одне від одного.

Інструкції мали такий вигляд:

«Вітаю! Я проводжу психолінгвістичне дослідження для дипломної роботи. Прошу вас надати перші асоціації – всього по одному слову! – до наведених мною слів, але не роздумувати над ними занадто довго – пишіть те, що спадає

вам на думку одразу. Заздалегідь дякую усім, хто долучиться до опитування, воно не займе у вас більше 5 хвилин!

Перша сторінка – це ваша анкета, сам опитувальник знаходиться на другій сторінці.»

Респондентами було обрано українське студентство, бо молодь – це нові тенденції та погляди, що визначатимуть різні сторони життя суспільства, і таким чином ми досліджували вплив усталених поглядів старших поколінь на хлопців та дівчат.

В період із жовтня 2022 по січень 2023 Google-форма була розповсюджена у соціальних мережах, таких як Telegram, Twitter та Instagram, і була доступна для студентів та студенток різних ВНЗ України. В результаті, було зібрано 100 респондентів – 50 чоловіків та 50 жінок, віком від 15 до 27 років.

2.3 Аналіз БАЕ.

Вік	Кількість людей
15	2
16	4
17	12
18	24
19	14
20	16
21	10
22	6
23	2
24	2
25	1
27	1

рис.1

Рис. 1 демонструє, що найбільше опитуваних було віком від 17 до 21 року, жінок – від 16 до 20, чоловіків – від 18 до 21. Результатом експерименту виявилось 1000 реакцій. Була підрахована частотність реакцій для усіх слів-стимулів. Найчастотніші реакції – ядерні, а менш частотні – периферійні.

Спершу розглянемо такі стимули, як *мати* і *батько*.

Зі 100 реакцій, наданих респондентами на слово «мати», ядерними виявилися такі: *любов (11), тепло (9), жінка (8), турбота (7), дім (5), квітка (4), кохання (4), затишок (2), довіра (2), життя (2)*.

До периферійних (по 1) належать такі: *вишивка, татко, працівниця, спортзал, плекання, аб'юзер, рідна, обійми, багато роботи, нічого, пошана, праця, ліжко, двері, родина, хаотичність, годувальниця, алкоголь, Ірина, матуся, вимоги, душа родини, строгість, доброта, підтримка, прибирання, каратель, красуня, дитинство, героїка, безумство, серце, хвилювання, порадник, вихователь, батько, захисниця, спокій, піклування, хліб, народження, завдання, вихователька, гордість, краса*.

Видно, що концепт *мати* має, в основному, позитивну конотацію. Такі асоціації, як *любов, тепло, кохання, затишок, турбота* і *довіра* демонструють те, що мати – одна з найближчих людей у родині, вона несе мир і оберігає сім'ю. Той факт, що матері багато часу проводять за домашнім господарством, показує частота асоціації *дім*. Власне роль матері, як жінки, що народжує та виховує дітей, проявилася у асоціаціях *життя, дитинство, вихователь, годувальниця* та *народження*. Судячи з частотності асоціації, для наших респондентів краса не є важливою характеристикою для матері. Мати – це більше про підтримку, піклування та виховання, як і було раніше.

Найчастотнішими реакціями серед чоловіків були *любов (7), дім (3), жінка (3), квітка (3), турбота (3)*, а серед жінок – *тепло (9), жінка (5), турбота (4), любов (3)*. Дві з чотирьох основних асоціацій співпадають з реакціями іншої гендерної групи респондентів. Бачимо, що у жінок мати майже взагалі не асоціюється із квіткою (всього 1 з 50 асоціацій) на відміну від чоловіків. Ймовірно, так склалося через певні традиції дарування квітів від чоловіків жінкам на свята, що є знаком любові та пошани, а також завдяки українським традиційним порівнянням жіночої краси із красою квітів.

Як показує статистика, мати для сучасної молоді найбільше асоціюється із образом-символом *жінки-берегині*, яка дарує любов і опікується своїми дітьми та домом. Незважаючи на певні культурно-ціннісні зміни у суспільстві,

пов'язані із гендерними ролями, мати залишається синонімом для турботи та піклування про власну родину та оселю, яка є символом злагоди та материнської любові.

Слово *батько* викликало у респондентів різноманітні реакції, ядреними є: *опора* (8), *чоловік* (5), *підтримка* (4), *захист* (3), *Бандера* (2), *мати* (2), *холод* (2), *сила* (2), *відповідальність* (2), *наставник* (2), *робота* (2), *авторитет* (2), *досвід* (2), *гроші* (2), *строгість* (2), *приклад* (2), *поради* (2). Периферійними реакціями стали: *батьки*, *складнощі*, *безпека*, *надійність*, *похвала*, *відсутній*, *біль*, *тепло*, *висота*, *прихисток*, *цигарки*, *злість*, *високий*, *опіка*, *відстороненість*, *дитинство*, *зразок*, *ненависть*, *друг*, *натхнення*, *добрий*, *фортеця*, *спогади*, *оберегання*, *голова*, *їжа*, *навчання*, *вміння*, *вуса*, *стіл*, *стабільність*, *суворість*, *Влад*, *хоробрий*, *помічник*, *складність*, *алкаш*, *репер*, *мізантропія*, *хвилювання*, *вихователь*, *алкоголь*, *подібність*, *цілісність*, *змінний*, *байдужість*, *турбота*, *шофер*, *відпочинок*, *молоток*, *гумор*.

Ядерні реакції показують, що, як і у давнину, батько в першу чергу є тією людиною, що дарує підтримку та захист, тягне усіх на собі, і є взірцем для своїх дітей. В першу чергу, для синів, бо саме серед хлопців були поширені такі асоціації, як *приклад* (2), *авторитет*, *вихователь*, *наставник*. Як дівчата (5), так і хлопці (3) вважають батька *опорою*, на нього можна покластися та довіритися (*надійність*, *прихисток*, *фортеця*, *підтримка*, *оберегання*).

До ядерних реакцій потрапило прізвище Бандера, ймовірно, завдяки розквіту популярності патріотичних пісень останніми роками. Однією з таких є повстанська пісня «Батько наш – Бандера, Україна – мати!», яку у 2019 році переробив та заспівав ансамбль «Пентархія» і вона стала широко відомою серед молоді – відео із виконанням має понад 15 мільйонів переглядів [Скуратівська, 2022].

Важко не помітити, що немає жодної асоціації, схожої на *любов*, *дім* чи *тепло*, які характерні для образу матері. Саме на батька, на думку опитуваних, покладений тягар заробляти гроші (4) для родини, а домашні справи лягають на плечі матері. Також респонденти назвали чимало стереотипно чоловічих

характеристик серед асоціацій, на кшталт *холод, строгість, суворість, відстороненість*. Емоційність залишається для студентів цілковито жіночою характеристикою.

Як показує опитування, традиційна гендерна роль холодного чоловіка-здобувача ще не викорінилася із свідомості українців.

Отже, образи батька та матері лишаються доволі традиційними та стереотипними в уявленні молодих українців. В основному, респонденти у своїх реакціях апелюють до стереотипів про фемінність та маскулінність, протиставляючи материне тепло та любов батьковому холоду та суворості, а також стереотипи щодо поєднання сім'ї та професії (дім у матері і робота у батька). Незвичним є те, що роль вихователя більше приписують батькові, який має займатися забезпеченням родини, а не матері, що зазвичай опікується дітьми.

Наступною парою було вирішено взяти на розгляд такі стимули, як *чоловік і дружина*.

Ядро асоціативного поля слова *чоловік* складається з таких слів: *опора (7), сила (6), підтримка (6), захист (4), мужність (4), розуміння (3), надійність (3), кохання (3), любов (3), партнер (2), коханий (2), жінка (2), людина (2), нема (2), сильний (2), відповідальність (2)*.

Периферійними асоціаціями є: *плече, костюм, дружина, неприємності, взаємоповага, турбота, довіра, мужик, машина, дерево, декорація, рідна душа, головний, страх, відсутність, ніжний, соулмейт, життя, надійний, дім, друг, кішка, найкращий, чорнобровий, забота, зріст, стабільність, гетеро, кормилець, складно, вірність, ніколи, золотодобувач, дибіл, супутник, міць, сильна особа, стриманість, зарплата, брутальність, праця, робота, ігри*.

Основні асоціації студентів, такі як *опора, підтримка, захист* у стимулу *чоловік* співпадають із *батьком*. Проте, його образ, на відміну від батьківського, викликає такі реакції як *кохання* або *любов*. Тобто, якісь почуття

чоловікові все-таки притаманні. Головною стереотипно чоловічою характеристикою тут, звісно, є так звана *мужність*, яку майже ніколи не приписують жінкам, а якщо і приписують, то хіба що тоді, коли вважають їх схожими на типових чоловіків, як за зовнішністю, так і за характером. Цікаво, що жодна людина не співвіднесла із чоловіком *гумор*, хоча для українців та українок важливо, щоб чоловік мав хороше почуття гумору, як показували дослідження [Лавриненко, 2004, с. 376].

Ядерними реакціями жінок стали *підтримка* (6), *розуміння* (3), *надійність* (2), *любов* (2), *захист* (2), *опора* (2), *кохання* (2) та *коханий* (2). Тим часом чоловічі ядерні реакції такі: *сила* (5), *опора* (5), *мужність* (4), *сильний* (2). Дівчата бачать у чоловікові коханого та партнера, що готовий встати на їхній захист, йому можна довіритися. Хлопці, як показує експеримент, самі собі приписують такі виключно маскулінні характеристики як *сила* та *мужність*. Це доводить, що суспільні очікування дійсно мають вплив на них і їхнє уявлення про свій гендер.

За даними нашого ВАЕ, чоловік – це сильна особистість, що має турбуватися про свою жінку і бути для неї опорою. Йому не варто проявляти слабкість, він має бути мужнім та брати на себе відповідальність за життя родини. Дівчата надали в цілому більш здоровий образ чоловіка як партнера, чого не скажеш про хлопців. Як можна побачити, стереотипи щодо своєї статі підтримуються багатьма студентами.

Найпоширенішими асоціаціями до *дружини* стали: *любов* (10), *кохання* (7), *підтримка* (7), *тепло* (4), *чоловік* (3), *турбота* (3), *господиня* (3), *жінка* (3), *краса* (3), *партнер* (2), *поруч* (2), *гарна* (2), *вірність* (2), *життя* (2), *відповідальність* (2), *кохана* (2), *піклування* (2).

Периферійними реакціями були: *подружжя*, *кільце*, *берегиня*, *клопіт*, *подруга*, *друга половинка*, *надійність*, *свобода*, *обов'язок*, *однодумиця*, *сім'я*, *друг*, *душа*, *мудрість*, *вдова*, *партнерство*, *затишок*, *ніжність*, *цінність*, *зв'язок*, *скарб*, *не потрібна*, *весілля*, *мрія*, *золото*, *непотріб*, *щось далеке*,

ласкава, супутник, опора, близька, замок, дім, щирість, захист, слабкість, мати.

Із коханням дружина більше асоціюється у дівчат (5), ніж у хлопців (2), вони надавали перевагу слову *любов* (4). Незважаючи на вірування, що краса – не найголовніше в жінці, у студентів дружина все-таки асоціюється із вродою (*краса, гарна*). І найчастотнішою асоціацією до дружини серед хлопців, окрім *любові* (4), є саме *краса* (3). І хлопці (3), і дівчата (3) вважають, що дружина має бути підтримкою для чоловіка і для всієї родини. Пара *жінка – господиня* (2) виникла саме у дівчат, що цілком природно, бо така роль давно культивується у суспільстві і нав'язується жінкам.

Периферійні асоціації дають зрозуміти, що роль дружини дійсно важлива і не така стереотипна (*подруга, друга половинка, однодумиця, цінність, скарб, мрія, супутник, близька*).

За уявленням студентів і студенток, дружина – це уособлення любові та підтримки для свого чоловіка. Вона вродлива та завжди поруч із своїм партнером. Загалом, дружина має схожий опис із матір'ю, що цілком природно для українського суспільства, де жінка обов'язково має стати матір'ю і продовжити рід свого чоловіка. Вона, за традицією, опора та підтримка коханого, якому вона вірна. І, згідно стереотипним уявленням, вона має підпадати під стандарти краси, і вміти господарювати, що стає досить важким випробуванням для дівчат.

Отже, образи дружини та чоловіка загалом співпадають із тими, які існували в Україні ще з давніх-давен. Вони дуже близькі, і ніби слугують опорою одне для одного, а дружина не тільки господарка, але й подруга та радниця для свого коханого. Проте, з тих часів змінилося уявлення про жіночу красу: якщо колись вона могла вважатися скоріше негативною характеристикою, то зараз її шанують та звертають на неї увагу.

Третьою парою слів було вирішено обрати *брат* та *сестра*.

До слова-стимулу «брат» найпоширенішими асоціаціями стали: *захист* (8), *сила* (7), *друг* (7), *підтримка* (5), *опора* (4), *хлопець* (4), *дружба* (3), *родина* (3), *сестра* (3), *повага* (3), *сміх* (2).

Менш поширеними є: *весело, веселощі, гра, далекий, дитинство, друзі, захисник, істерика, крик, малий, милий, міцність, нічого, підліток, поряд, пташенятко, розчарування, свято, сильний, синій, синяки, сміливість, турбота, футбол, хліб, авторитет, відданість, відповідальність, відсутність, час, дибіл, допомога, дружба, задрот, кумир, молодший, надійність, напарник, немає, панк, підстава, побратим, пофігізм, проблема, пустоці, рідний, смішний, старший, хмара, потенціал*.

Основні асоціації вибудовують образ брата як хорошого сильного товариша, готового прийти на допомогу та підтримати тебе. Він викликає повагу та з ним завжди можна весело провести час.

Периферійні асоціації доповнюють основні, додають до образу брата трохи емоційності (*крик, істерика*), а також пов'язують його із дитячими забавами (*гра, дитинство, синяки, футбол, пустоці*).

Респонденти надали досить багато синтагматичних асоціацій, представлених прикметниками, до цього слова-стимулу: *малий, милий, сильний, молодший, рідний, смішний, старший*. При чому, усі вони мають або нейтральне, або позитивне значення, що робить образ брата більш приємним, ніж батьківський або чоловічий.

Важливо, що саме у дівчат брат більше асоціюється з *силою* (5) та *захистом* (7). Для хлопців брат – це в першу чергу *друг* (4), якого вони поважають (3). Дівчата, на відміну від хлопців, не ставлять себе на один рівень із братом, бо, ймовірно, не вірять, що зможуть постояти за себе самостійно. Отож, згідно уявленням студенток, братові також належить стереотипний образ сильного чоловіка-захисника. Студенти ж подібних уявлень майже не підтримали.

Ядерними асоціаціями для слова-стимулу *сестра* зі 100 реакцій стали такі: *подруга* (8), *любов* (3), *дружба* (4), *турбота* (3), *ніжність* (3), *старша* (2),

брат (2), нема (2), радість (2), дівчина (2), взаєморозуміння (2), складно (2), рідна (2), мала (2), розмови (2).

Периферійні реакції такі: *діти, доброзичливість, довіра, конкуренція, роздратування, мила, відповідальність, опора, маленька, допомога, пліткарка, навчання, лебідь, інфантильність, єднання, спілкування, вдячність, садок, крута, кукла, правда, підтримка, суперництво, дитина, безлад, тепло, стрес, психологія, проблеми, прискіпливість, Маріуполь, найкраща, щебетунка, аніме, безтурботність, захистити, порожнеча, плити, краса, чудова, кухня, захищати, напарник, обєріг, захист, барбі, сім'я, опіка, сміх, королева, посмішка, далеко, взаємодопомога, море, доброта.*

І для дівчат (5), і для хлопців (3) сестра – це в першу чергу подруга, проте для перших вона може бути людиною, що готова захищати тебе (*опора, турбота, підтримка*), а другі мають стати цим захистом для неї (*захист, захистити, захищати*).

На це слово також було надано багато синтагматичних асоціацій – сестра і мала (або маленька), і старша, і рідна, і чудова, і мила, і найкраща. Любов до сестри проявилася саме у цих словах.

Окремо варто виділити те, що у частини опитуваних при виді слова «сестра» виникає асоціація із процесом говоріння: *розмови (2), спілкування, плити, пліткарка, щебетунка*. Подібних асоціацій немає серед інших слів-стимулів, що додає сестрі власну характеристику балакучої людини.

Щодо фемінних характеристик, їх можна побачити не так багато, проте однією із ядерних асоціацій стала *ніжність*, що вже говорить про певне зведення сестри до стереотипно жіночого образу.

Загалом, образ сестри – це образ люблячої подруги, що, як і батьки, готова опікуватися іншими. Вона любить попліткувати, проте, все одно вважається хорошою людиною. Як і іншим жінкам, їй приписують ніжність, а не, наприклад, силу, як братові. Це доводить, що сестра також підпадає під вплив гендерних стереотипів щодо жінок.

Наступними словами було обрано *син* та *донька*.

«Син» здобув такі ядерні асоціації, як: *дитина* (9), *гордість* (6), *немає* (4), *любов* (3), *хлопець* (3), *майбутнє* (3), *відповідальність* (3), *донька* (2), *хлопчик* (2), *активність* (2).

Периферійні асоціації такі: *діти*, *волосся*, *сонце*, *благородність*, *сонечко*, *сором'язливість*, *лицар*, *голова*, *маленький*, *поруч*, *пишатися*, *іграшка*, *захист*, *бешкетувати*, *захисник*, *енергія*, *допомога*, *улюбленець*, *спадкоємець*, *молодший*, *непосидючість*, *мужність*, *аборт*, *турбота*, *життя*, *рід*, *немовля*, *продовження роду*, *велосипед*, *самостійність*, *спадщина*, *нічого*, *рідний*, *опіка*, *навчити*, *цілеспрямованість*, *квітка*, *радість*, *наслідування*, *геморой*, *я*, *щось* *далеке*, *навчати*, *втілення себе*, *принц*, *єдиний*, *кіт*, *щастя*, *наставництво*, *ріст*, *мрія*, *веселоці*, *малий*, *сміх*, *пацан*, *зростання*.

Образ сина по ядерним реакціям такий: активний хлопець, до якого відчуваєш любов і гордість, несеш відповідальність за нього, бо він – це уособлення майбутнього.

Багато асоціацій, пов'язаних із дитинством та позитивними емоціями, що не дивує (*пишатися*, *іграшка*, *щастя*, *веселоці*, *сміх*, *немовля*, *радість*, *ріст*, *зростання*).

Такі стереотипні асоціації, як *лицар*, *захист* та *мужність*, були обрані дівчатами, в той час як хлопці більше говорили про *майбутнє* (3), *спадщину*, та *навчання* (2). Чоловіча половина також вважає, що має стати вихователем для сина, судячи з таких асоціацій, як *наставництво*, *навчати*, *опіка*, *навчити*, *наслідування*.

Отож, думаючи про сина, саме жінки готові одразу зробити із нього стереотипного чоловіка-захисника, в той час як чоловіки не підтримують таких намагань, судячи із опитування.

Слово-стимул *донька* здобуло такі найпоширеніші асоціації: *дитина* (6), *нема* (5), *принцеса* (4), *радість* (3), *краса* (3), *сонечко* (3), *дівчинка* (3), *дівчина* (3), *квітка* (3), *лялька* (2), *син* (2), *виховання* (2), *майбутнє* (2), *квіточка* (2), *ніжність* (2), *улюблена* (2), *турбота* (2),

Менш поширеними стали: *дитинка, подруга, стійкість, любов, безпорадність, тендітність, служниця, чудо, кохання, розмова, кров, недостатньо добре, фея, трепіт, допомога, обійми, самотійність, ласка, гарні зачіски, кошеня, гордість, безпека, найрідніша, коси, порозуміння, турботи, черепашка, стурбованість, надія, чайлд фрі, піклування, захист, наполегливість, не хочу, підтримка, ідеал, милість, віра, норм, щось далеко, втілення себе, мила, скарб, квіти, мала, сонце, мама.*

Якщо враховувати ядерні асоціації, то донька – це маленька мила принцеса, яка несе радість своїм батькам; про неї треба піклуватися та підтримувати, вона, як і син, представляє собою майбутнє.

Периферійні асоціації трохи більше розкривають її образ: можна помітити, що її характеризують зменшувально-пестливими словами, такими як *кошеня, сонце, черепашка, фея, чудо*. Це доводить, що донька загалом представляється опитуваним у позитивному світлі.

Варто звернути увагу на те, що асоціація *гордість* всього одна, в той час, як у слова-стимулу *син* їх шість що наштовхує на думку про таке явище: до дівчат набагато більше вимог, і щодо жіночності, і щодо ведення домашнього господарства, і щодо успіхів у навчанні. До них батьки ставляться більш суворо, і тому приводів для гордості, на думку дорослих, не так багато. Це явище однозначно негативно впливає на життя дівчат, розвиває у них комплекси та психологічні травми.

Якщо говорити про фемінні асоціації, то картина доволі неоднозначна. Більше асоціацій із квітами тут, як і у випадку з матір'ю, надала сама чоловіча половина опитуваних. Асоціація із красою також більше виникала у хлопців. Проте, такі слова як *тендітність, ніжність* та *безпорадність* була зазначена жінками. Отож, стереотипність ще одного жіночого образу підтримали як хлопці, так і дівчата.

Останньою парою було розглянуто слова *бабуся* та *дідусь*.

Слову-стимулу *бабуся* студенти надали такі ядерні асоціації: *турбота* (12), *тепло* (6), *любов* (4), *пиріжки* (4), *старість* (3), *мудрість* (3), *дідусь* (2), *опіка* (2), *повага* (2), *мама* (2), *затишок* (2), *досвід* (2), *забота* (2), *дитинство* (2), *традиції* (2),

Щодо периферійних реакцій, то вони такі: *ліжко, посмішка, вихователька, комфорт, сумно, рідне, дім, цікаві історії, історія, хліб, доброзичлива, відстороненість, маразм, догляд, свято, літо, турботлива, смачна їжа, жінка, серце, млинці, ковдра, вареники, вміння казати ні, спокій, пам'ять, старенька, робота, канікули, боязнь, Аня, нагодує, доброта, піклування, літня жінка, добро, сумування, поважати, м'якіша мама, мудра, квітка, порада, друга мати, нерви, хорообрість, запах, компот.*

Образ бабусі по ядерних реакціях нагадує образ матері-берегині із її турботою, любов'ю та теплом, лише із додаванням мудрості та досвіду. Власне, це ще й підтверджується такими периферійними реакціями як *мама, друга мати, м'якіша мати*. Така реакція як *традиції* (2) підтверджує той факт, що старше покоління зазвичай несе у собі родинні звичаї і плекає їх.

Одними з основних у образі бабусі є асоціації із їжею, що не дивно, бо українські бабусі завжди готові нагодувати дітей та онуків (*пиріжки* (4), *хліб, смачна їжа, млинці, вареники, нагодує, компот*).

Отож, бабуся є для багатьох студентів рідною людиною, а для когось навіть другою матір'ю, що дарує затишок і тепло; вона може поділитися досвідом та власною мудрістю. Для її образу характерні хіба що стереотипи, пов'язані із професійною діяльністю – бути вдома та готувати має саме вона, враховуючи асоціації.

Слово-стимул *дідусь* має наступні ядерні асоціації: *доброта* (6), *мудрість* (3), *радість* (3), *дитинство* (3), *повага* (3), *досвід* (3), *бабуся* (2), *вчитель* (2), *турбота* (2), *посмішка* (2), *спогади* (2), *шахи* (2), *друг* (2), *спокій* (2), *старість* (2), *нема* (2), *любов* (2).

Периферійні реакції такі: *вуса, пияцтво, піклування, сивина, пустота, жарти, руки, цигарки, книжки, відпочинок, вечерея, байдужість, знайомства,*

Всезнайко, віддаленість, емоції, суворий, чоловік, розваги, щастя, хліб, спадщина, майор, рибалка, навички, вино, розум, наставник, ерудиція, пиво, смуток, мудрий, винахідливість, дивакуватість, Володя, праця, приклад, знання, опора, алкаш, літній чоловік, надія, сало, поважати, морозиво, пращур, життєвий стаж, невідомий, сміх, сила, помер, пролетарій, анекдоти, тепло.

Судячи з ядерних реакцій, студенти бачать дідуся як мудру та добру людину, що може бути для них вчителем та другом. Якщо звернути увагу на периферійні асоціації, то цей образ можна доповнити звичкою випивати (*пияцтво, вино, пиво, алкаш*) та позитивністю (*посмішка (2), жарти, сміх, щастя, анекдоти*). Цікаво те, що, враховуючи асоціації, можна зробити висновок, що хороше почуття гумору студенти приписують лише дідусеві, бо в жодному іншому образі – ні у чоловічому, ні у жіночому – не було подібних слів.

Загалом, дідусь здається більш позитивною фігурою, якщо порівнювати його із батьком, якому притаманний холод та постійна зайнятість. Дідусь не такий емоційно закритий, як інші – він добріший та веселіший. А ще саме йому, а не бабусі приписують образ наставника, хоча й бабуся – це друга мати, що має займатися вихованням дітей та онуків.

Отже, гендерні стереотипи і деякі традиційні уявлення про ролі у родині все ж притаманні молоді сьогодення. Що стосується жіночих образів матері, дружини, доньки та сестри, то хлопці надавали більше стереотипів, пов'язаних із зовнішністю, а дівчата – із характером та професійною діяльністю. У свідомості сучасної молоді все ще існує сімейний міф про жіночу роль домогосподарки, хоча у сучасних сім'ях зазвичай працюють обидва партнери. Стосовно чоловічих образів, то ситуація трохи інша: самі хлопці надавали більше стереотипних характеристик до образу батька та чоловіка (характер та професійна діяльність), а от образи брата та сина мають більш стереотипний вигляд у дівчат (порівняння із лицарем та захисником). Виховальську роль

студенти приписують більше чоловікам – батькові та дідусеві, всупереч уявленням про те, що це жіноча роль. Загалом, майже усім родинним образам притаманні певні стереотипи, як і гендерно-рольові, так і стереотипи гендерних рис. Лише образи бабусі та дідуся вирізняються на фоні інших, бо не мають таких яскраво виражених гендерно стереотипних реакцій.

ВИСНОВКИ

Одним із основних завдань роботи був аналіз вже наявних досліджень із гендерної лінгвістики та соціальних опитувань щодо гендерних стереотипів в Україні. Завдяки їх опрацюванню ми з'ясували, що лінгвістичні гендерні дослідження з'явилися досить давно, проте стали максимально актуальні наприкінці ХХ століття, коли вивченням гендеру почали займатися соціологи. Саме відкриття такого соціального конструкту як «гендер» дозволило людству осягнути наскільки обмеженими можуть бути чоловіки і жінки у своєму виборі. Завдяки приписаним нормам, вони не почуваються вільно, а підлаштовуються під усіх. Переконавання закріплюються у їхній свідомості, і виражаються в тому числі через мовлення. Фемінність та маскулінність – це ті самі гендерні стереотипи, тільки під іншою назвою, бо вони описують якості, які очікуються від представника певної статі. Хоча у більшості культур світу мислення є андроцентричним, в Україні все не так очевидно – жінка стояла на одному рівні з чоловіком, її образ шанувався протягом багатьох століть. Проте, не дивлячись на культурні особливості, гендерні стереотипи є поширеними в українському суспільстві. Одним із ключових агентів, який формує у людини певні переконання, є її родина, саме з неї починається гендерна соціалізація індивіда. Дівчатам нав'язують типово жіночі ролі матерів та домогосподарок, ґрунтуючись на переконаннях про їх емоційність, співчутливість та покірність. Хлопці живуть із думками про те, що вони мають бути успішними, головувати у родині та стримувати свої емоції. Ці приписи мають негативний вплив на суспільство, бо саме вони відповідають за гендерну нерівність та безліч психологічних проблем чоловіків та жінок. Родинні стереотипи, або сімейні міфи, не менше шкодять людям через те, що у них описуються жіночі та чоловічі ідеалізовані образи. Через невинуваті очікування будь-які стосунки легко можуть зруйнуватися. Соціологічні опитування, опрацьовані нами, свідчать про те, що є позитивні зміни щодо переконань чоловіків та жінок щодо їхнього партнера чи партнерки: збільшується кількість тих, хто підтримує гендерну рівність у родині, все більше чоловіків приділяють час не

тільки роботі, але й вихованню дітей, архаїчні уявлення про гендерні ролі набувають все меншої популярності. Незважаючи на це, сучасні студенти все ще продовжують підтримувати традиційні уявлення щодо жіночих та чоловічих ролей у суспільстві. Це було з'ясовано завдяки вивченню мовної картини світу молоді щодо гендерних стереотипів. Нами було організовано соціальне опитування у формі вільного асоціативного експерименту із словами-стимулами, що позначали членів родини. Наше дослідження довело, що і хлопці, і дівчата мають схильності до стереотипів як щодо свого гендеру, так і щодо протилежного. У мовній картині світу багатьох з них жінки – це чуттєві та слабкі особистості, що мають бути і гарними, і вміти робити все по дому, а чоловіки ніби їхні протилежності – сильні, готові встати на захист слабших, не такі емоційні, як жінки. Позитивною нотою є те, що сучасні чоловіки стали приділяти більше часу вихованню дітей, судячи з асоціацій респондентів. Таким чином, можна казати про те, що українське суспільство ще на шляху до викорінення традиційних приписів щодо певних сімейних ролей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. "Male and Female Forms of Speech in Yana (1929)". Volume V American Indian Languages 1: Volume V: American Indian Languages 1, edited by Philip Sapir and William Bright, Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 2010, pp. 335-342. <https://doi.org/10.1515/9783110871630.335>
2. Coates, J. (1986). Women, men and language: A sociolinguistic account of sex differences in language. London & New-York: Longman.
3. Corbett, G. G. (2013). 31. Sex-based and Non-sex-based Gender Systems.
4. Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2013). *Language and gender*. Cambridge University Press.
5. Fishman, P. M. (1978). Interaction: The Work Women Do. *Social Problems*, 25(4), 397–406. <https://doi.org/10.2307/800492>
6. Goffman, E. (1977). The Arrangement between the Sexes. *Theory and Society*, 4(3), 301–331. <http://www.jstor.org/stable/656722>
7. Greelane. Що таке гендерна соціалізація? 2019. URL: <https://www.greelane.com/uk/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0-%d1%82%d0%b5%d1%85%d0%bd%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%8f-%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0/%d1%81%d0%be%d1%86%d1%96%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%96-%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b8/gender-socialization-definition-examples-4582435/>
8. J. Money, "Hermaphroditism, gender and precocity in hyperadrenocorticism: Psychologic findings," *Bulletin of the Johns Hopkins Hospital* 96: 253–264.
9. Jespersen O. Language, its nature, development and origin / O. Jespersen. – London, 1922.
10. Lakoff, R. Language and Women's Place. *Language in Society*. 1973. N 2. P. 45–79.
11. Mauthner, F. Beiträge zu einer Kritik der Sprache (3 Bände), 1901–1902 (2. überarb. Auflage 1906–1913, 3. Auflage 1923, Neuauflage 1982)

12. Oakley, Ann (1993) [1972]. *Sex, gender and society*. Aldershot: Arena, published in association with New Society. ISBN 9781857421712. OCLC 919620585
13. Romaine, S. (2000). *Language in society: An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
14. Rubin, Gayle (1975). The Traffic in Women: Notes on the "Political Economy" of Sex. In Rayna R. Reiter (ed.), *Toward an Anthropology of Women*. Monthly Review Press. pp. 157--210. PhilArchive copy v1: <https://philarchive.org/archive/RUBTTiv1>
15. Spender, D. (1980). *Man made language*. London: Routledge & Kegan Paul.
16. Stoller, R.J. (1968). *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429479915>
17. Tannen, D. (Ed.). (1993). *Gender and conversational interaction*. Oxford University Press.
18. UkrLit. *Образи братів і сестер в народнопісенних творах*. URL: <https://ukrlit.net/partner/starchenko/e3w4w.html>
19. Unger, R. K. (1979). Toward a redefinition of sex and gender. *American Psychologist*, 34(11), 1085–1094. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.11.1085>
20. Wood, J. T., & Fixmer-Oraiz, N. (2018). *Gendered lives*. Cengage Learning.
21. Андрушко Л. Гендерні стереотипи в українській телерекламі / Л. Андрушко // Вісник Львівської національної академії мистецтв. - 2012. - Вип. 23. - С. 397-407. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnam_2012_23_42
22. АРГУМЕНТАЦІЇ, Г. О. Володимир Кушнерик, Олеся Семенюк (Чернівці) ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.
23. Архангельська, А. М. (2010). До питання про статус маскулінізму в лінгвістичній гендерології. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*, 11-21.
24. Бессонова О. Л. Порівняльний опис гендерних концептів у структурі ціннісної картини світу в англійській та українській мовах. *Вісник Сумського державного університету*. No 4. Суми : Вид-во СумДУ, 2002. С. 17–23.

25.Беленька Г. В. Образ матері в українській культурі та його вплив на формування особистості. Вісник психології та педагогіки. 2015. Вип. 18. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9760/1/Rudnik_Y_VPP_18_15_FLMD_PI.pdf

26.Близнюк К. Р. Асоціативні експерименти: валідність і лінгвістична інформація / Катерина Близнюк // Мовний простір слов'янського світу : тези доповідей V Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених / Національний університет "Києво-Могилянська академія". - Київ, 2019. - С. 37-40.

27.Гендерні стереотипи в сучасній українській мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами «жінка», «чоловік») / Л.О. Ставицька // Наукові записки Луганського національного педагогічного університету. Вип. 5. Т.3. Серія «Філологічні науки» : зб. наук. праць / Луган. нац. пед. ун- т. ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2004. С. 58-66.

28.Глущенко О. О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті. Видання ЧДУ ім. Петра Могили. Наукові праці – Філологія. Літературознавство – Том №70, Вип. 57.

29.Гоца Н. Вивчення мови крізь призму гендерних теорій / Н. Гоца // Мандрівець. 2013. № 5. С. 55-58. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2013_5_11.

30.Група РЕЙТИНГ. Гендерні ролі та стереотипи. 2021. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_gender_032021_fin.pdf

31.Денисевич О. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету / О. Денисевич // Волинь - Житомирщина. - 2010. - № 22(2). - С. 334-340.

32.Живіцька І. А. Мовна картина світу як відображення реальності / І. А. Живіцька // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. - 2010. - Вип. 4. - С. 20-25.

33.Зв'язок концептуальної та мовної картин світу з етнічною ментальністю / К.В. Красовська // Культура народів Причорномор'я. — 2009. — № 154. — С. 120-123. — Бібліогр.: 16 назв. — укр.

34.Калько В. В. Вербальна репрезентація концепту мати в українських пареміях / В. В. Калько // Мовознавчий вісник. 2013. Вип. 16-17. С. 221-229. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2013_16-17_28.

35.Кекало, Ю. В. Мовна асиметрія і стереотипізація в конфлікті між особами різної статі / Ю. В. Кекало // Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2020. Т. 1, №Вип. 13. С. 57-62. Рез., укр., англ. Бібліогр: с. 62 (13 назв)

36.Кононенко В. Концепти українського дискурсу / Віталій Кононенко // М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2004. 247 с.

37.Корнєлаєва Є.В. Роль гендеру в мовленнєвому спілкуванні. Наукове фахове видання «Закарпатські філологічні студії» / 2018, Вип. 6 Розд. 2.

38.Космеда Т.А., Карпенко М.А., Осіпова Т.Ф та ін. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : колективна монографія. Харків ; Дрогобич : КОЛО, 2014.

39.Куранова С. І. Методи психолінгвістичних досліджень // Основи психолінгвістики : навч. посіб. : [для студентів ВНЗ] / С. І. Куранова ; [М-во освіти і науки, молоді та спорту України]. - Київ, 2012. – С. 7–32.

40.Лук'янюк В. «Словник іншомовних слів» <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%C3%E5%ED%E4%E5%F0>

41.Макарець Ю. С. Концепти рід, родина, сім'я в мовній картині світу українців / Ю. С. Макарець, О. М. Сліпчук // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки. - 2013. - Кн. 1. - С. 75-78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2013_1_16.

42.Маркова О. І. Експлікація концепту ПАТРІОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ України ХХІ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Маркова Ольга Іванівна ; Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. - Дніпро, 2018. - 20 с.

43. Мартинюк, А. П. (2003). Гендерні стереотипи та їх відображення у мові й мовленнєвій взаємодії. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 6(1), 103-109.

44. Мартинюк, А. П. (2004). Конструювання гендеру в англomовному дискурсі. *Харків: Константа*, 292.

45. Марценюк Т. О. Гендер для всіх. Виклик стереотипам / Тамара Марценюк; за участі Олени Богдан. - К.: Основи, 2017. — 256 с., іл. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12117/Tema_1.pdf?sequence=6&isAllowed=y

46. Маслова Ю. П. Особливості розвитку гендерних лінгвістичних досліджень в Україні й закордоном / Ю. П. Маслова // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. - 2015. - Вип. 57. - С. 100-105. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_57_24

47. Мирошніченко, І. М. Паремійна концептуалізація дружини (на матеріалі польської та української мов) / І. М. Мирошніченко // Слов'янські мови : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. – Вип. 1 (13). – С. 193-202.

48. Основи теорії гендеру: навч. посіб. / ПРООН; Київ. ін-т гендер. досліджень; редкол : В.П. Агеєва, Л.С. Кобелянська, М.М. Скорик; відп. ред. М.М. Скорик. – Київ: К.І.С., 2004. – 536 с.

49. Охтирська районна державна адміністрація. Гендерні ролі та стереотипи. 2015. URL: <http://oht.sm.gov.ua/index.php/en/gumanitarna-politika/sotsialniy-zahyst/3350-genderni-rol-i-ta-stereotipi>

50. Пода О. Ю. Фемінітиви та маскулінітиви як гендерні маркери журнальних заголовків у контексті гендерної політики західноукраїнських часописів для жінок [Електронний ресурс] / О. Ю. Пода. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/gn/2008_3/files/GN_03_08_Poda.pdf.

51. Пузиренко, Я. (2000). До проблеми номінації осіб жіночої статі в українській мові:(гендерний аспект).

52. Семашко Т. Ф. Гендерна лінгвістика в системі сучасної мовознавчої науки / Т. Ф. Семашко // Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. - 2010. - Вип. 3. - С. 166-170. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2010_3_34

53. Середницька А. Я. Відмінності між мовною і концептуальною картинами світу з погляду сучасного мовознавства / А. Я. Середницька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. - 2016. - Вип. 21(1). - С. 69-72.

54. Скобнікова О.В. Психолінгвістичний аналіз концепту FAMILY. Актуальні питання іноземної філології. Луцьк Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки, 2017. № 7. С 161-165.

55. Скуратівська Я., Бабчук О. (2022). TikTok, російські фейки і священик: історія пісні "Батько наш – Бандера". Суспільне Медіа / Культура. URL: <https://suspihne.media/291628-tiktok-rosijski-fejki-i-svasenik-istoria-pisni-batko-nas-bandera/> (дата звернення: 19.04.2022).

56. Слінчук В. В. Соціальна типізація гендерних стереотипів у мові ЗМІ / В. В. Слінчук // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – К., 2004. – Т. 17. – С. 67 – 74.

57. Ставицька, Л. О. (2008). Сучасний стан лінгвогендерологічних досліджень в Україні. *Мовознавство*.

58. Степанова Е. Р. Сутність та походження поняття «гендер» / Е. Р. Степанова // Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 30-31 берез. 2017 р. – 2017. – С. 269-271.

59. Сукаленко, Т. (2011). Метафора як засіб вербалізації гендерних стереотипів. *Мова і суспільство*, (2), 23-32.

60. Суспільство. Батьки і бабусі-дідуся: хто головний? Літо без образ. 2021. URL: <https://presa.com.ua/psykholohiia/batki-i-babusi-didusi-khto-golovnij-lito-bez-obraz.html>

61. Тараненко, О. О. (2005). Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух. *Мовознавство*, (1), 3.

62.Типологія гендерних стереотипів особистості / М. Г. Ткалич, Т. П. Зінченко // Проблеми сучасної психології. - 2013. - № 2. - С. 47-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2013_2_11

63.Філон, М. І., Галунова, Н. М. (2015). На шляху пізнання антропоцентричного буття мови: українська соціопсихолінгвістика кінця ХХ–початку ХХІ століття. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Філологія, (73), 22-25.

64. Халанчук Т. П. Психолінгвістичні особливості концепту любові в англomовній картині світу. Національний університет «Острозька академія», 2010.

65.Черненко О. Лінгвофразеологічна інтерпретація концепту «сім'я» як духовної цінності в поетичному світі Віктора Бойка. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 2 (44) DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).360-365](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).360-365)

66.Чуєшкова О. Становлення терміносистеми гендерної лінгвістики / Оксана Чуєшкова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2016. – № 842. – С. 161–164.

67.Шевченко З. В. (Уклад.). (2016). Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. Відновлено з: <http://a-z-gender.net/ua/rodina.html>

68.Шилина, А. Г. (2011). Гендерный стереотип как элемент речевого манипулирования сознанием адресата в женских и мужских журналах (на материале жанра новинки техники). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, (25), 91-93.

69.Шилина А. Г. Лінгвогендерна інтерпретація лексичного та граматичного потенціалу наукового стилю сучасної російської мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Сімферополь, 2002. 18 с.

10.05.2023

Анотація

Гуркіна А.Ю. Гендерні стереотипи в українській мовній свідомості на основі концепту «РОДИНА»

В кваліфікаційній роботі розглянуто вплив традиційних вірувань щодо гендерних ролей на українську молодь. За основу дослідження було взято родинні образи, як такі, що формують у людини основні уявлення про жіночі та чоловічі ролі. Предметом дослідження стали стереотипи щодо гендерних ролей у сучасної молоді. У роботі проведено аналіз соціологічних опитувань, спрямованих на дослідження статусу жінок та чоловіків у родині та певних очікувань щодо свого та протилежного гендеру, і порівняно ці результати із результатами вільного асоціативного експерименту. Вивчення складників концепту «родина» у мовній свідомості студентів завдяки вільному асоціативному експерименту показало, що гендерні стереотипи продовжують зберігатися в українському суспільстві, не дивлячись на певні позитивні зміни.

Ключові слова: гендер, соціалізація, стереотип, родина, мовна картина світу.

Summary

Hurkina A.Y. Gender stereotypes in the Ukrainian linguistic consciousness on the basis of the concept "FAMILY"

The qualification work considers the influence of traditional beliefs about gender roles on Ukrainian youth. The study was based on family images as those that form the basic ideas about women's and men's roles. The subject of the study was stereotypes about gender roles among modern youth. The study analyses sociological surveys aimed at investigating the status of women and men in the family and certain expectations regarding their own and the opposite gender, and compares these results with the results of a free association experiment. The analysis of the components of the concept of "family" in the linguistic consciousness of students through a free association experiment showed that gender stereotypes continue to persist in Ukrainian society, despite certain positive changes.

Key words: gender, socialization, stereotype, family, linguistic worldview.